

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Kateřina Čechová

Čtení a jeho role v informační společnosti

Bakalářská práce

Praha 2006-04-14

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Richard Papík, Ph.D.

Oponent bakalářské práce:

PhDr. Lubomír Hysan

Datum obhajoby:

17. 7. 2006

Hodnocení:

dobře (3)

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

o Kateřina Čechová

or Informační studia a knihovnictví

žezv tématu: Čtení a jeho role v moderní informační společnosti

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

ílem práce je přehledně a základně zpracovat problematiku čtení a jeho roli v současné informační společnosti. Zároveň bude nastíněna souvislost s vlivy vzdělání, prostředí a dalšími faktory.

edběžná osnova:

1. Pojmy čtení, informační společnost
2. Čtenář a jeho vývoj, vlivy vzdělání, prostředí a jiných faktorů
3. Četba – beletrie, odborná literatura; rozdíly
4. Výzkumy čtení, čtenářství
5. Organizace zabývající se čtením

akalářská práce bude připravena a upravena v souladu s platnými vnitřními předpisy FF UK a dalšími metodickými pokyny a normativními dokumenty.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Praze, 14. dubna 2006

Kateřina Čechová

Identifikační záznam

ČECHOVÁ, Kateřina. *Čtení a jeho role v informační společnosti [Reading and its role in the information society]*. Praha, 2006-04-14. 41 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce Richard Papík.

Abstrakt

Práce se zabývá čtením a jeho významem v informační společnosti. V úvodní části jsou definovány pojmy čtení a informační společnost a jejich vzájemný vztah. Následující kapitoly se zabývají čtenářem, jeho charakteristikou, vývojem, motivací ke čtení a faktory, které jeho četbu ovlivňují. Dále se práce zabývá samotným procesem čtení, rychlostí čtení a čtenářskými návyky. Zmíněny jsou také rozdíly mezi četbou odborné literatury a beletrie. Samostatná kapitola je věnována knihovnám a jejich roli v životě čtenářů a při podpoře čtení. V dalších kapitolách jsou popsány nejvýznamnější výzkumy týkající se čtení a četby, které proběhly v České republice i po celém světě. Závěrečná část práce věnuje mezinárodním organizacím, které se zabývají čtením, jeho podporou a rozvojem. [Autorský abstrakt]

Klíčová slova

čtení, četba, informační společnost, čtenář, čtenářské výzkumy, proces čtení, organizace zabývající se čtením

OBSAH

1.	PŘEDMLUVA.....	6
2.	ÚVOD.....	7
3.	POJMY ČTENÍ, INFORMAČNÍ SPOLEČNOST	9
3.1.	CO TO JE ČTENÍ?.....	9
3.1.1.	<i>Čtení v historickém a celosvětovém kontextu</i>	10
3.2.	CO TO JE INFORMAČNÍ SPOLEČNOST?	11
4.	CHARAKTERISTIKA ČTENÁŘE	12
4.1.	VÝVOJ ČTENÁŘE	13
4.1.1.	<i>Dětský čtenář</i>	13
4.1.2.	<i>Dospělý čtenář</i>	15
4.2.	FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ČETBU.....	16
4.3.	MOTIVACE KE ČTENÍ.....	18
5.	PROCES ČTENÍ.....	19
5.1.	ČTENÁŘSKÉ NÁVYKY.....	20
5.2.	RYCHLOST ČTENÍ.....	21
5.3.	ČETBA BELETRIE, ODBORNÉ LITERATURY	23
6.	ROLE KNIHOVEN	24
5.1	DĚTI A KNIHOVNA.....	26
7.	VÝZKUMY ZABÝVAJÍCÍ SE ČTENÍM A ČTENÁŘSTVÍM.....	27
7.1	MEZINÁRODNÍ VÝZKUM ČESKÉ GRAMOTNOSTI RLS.....	27
7.2	VÝZKUM PISA	28
7.3	VÝZKUM PIRLS	29
7.4	STUDIE „JAK ČTOU ČESKÉ DĚTI?“	30
7.5	VÝZKUM NAKLADATELSTVÍ ADONAI.....	31
8.	ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE ČTENÍM	32
8.1	INTERNATIONAL READING ORGANIZATION	32
8.2	ČESKÁ SPOLEČNOST PRO PODPORU A VÝVOJ ČTENÁŘSTVÍ.....	33
8.3	INTERNATIONAL BOARD ON BOOKS FOR YOUNG PEOPLE.....	34
8.4	INTERNATIONAL RESEARCH SOCIETY FOR CHILDREN LITERATURE.....	35
9.	ZÁVĚR	36

1. PŘEDMLUVA

Tématem mojí bakalářské práce je čtení a informační společnost. Téma jsem si vybrala s ohledem na zajímavost tématu a na své zájmy. Cílem práce je zpracovat problematiku čtení a jeho roli v současné informační společnosti. Zároveň je nastíněna souvislost s vlivy vzdělání, prostředí a dalšími faktory. Vzhledem k požadovanému rozsahu a formě bakalářské práce není cílem toto téma vyčerpat úplně, ale pouze základně a přehledně zpracovat vybranou problematiku.

Informace a poznatky k vypracování práce jsem čerpala z dostupné literatury. Vzhledem k omezenému množství dostupné literatury zahraniční, jsou v práci uváděny zejména české prameny. V odborné literatuře jsem bohužel nenašla žádnou zabývající se přímo vztahem informační techniky a technologií a čtení, popřípadě porovnání role čtení v běžném životě lidí dříve a nyní. Informace k této problematice jsem čerpala z jednotlivých děl, která se tímto okrajově zabývala.

Jednotlivé kapitoly jsou řazeny dle logického uspořádání tématu. V úvodní části práce jsou definovány pojmy čtení a informační společnost a jejich vzájemný vztah. V následujících kapitolách je charakterizován čtenář, jeho charakteristika, vývoj, motivace ke čtení a faktory, které jeho četbu ovlivňují. Dále se práce zabývá samotným procesem čtení, rychlostí čtení a čtenářskými návyky. Zmíněny jsou také rozdíly mezi četbou odborné literatury a beletrie. Samostatná kapitola je věnována knihovnám a jejich roli v životě čtenářů a při podpoře čtení. Následující kapitoly popisují nejvýznamnější výzkumy týkající se čtení a četby, které proběhly v České republice i po celém světě. Závěrečná část práce se věnuje mezinárodním organizacím, které se zabývají čtením, jeho podporou a rozvojem.

Pravděpodobně by bylo účelné provést mezi lidmi malý průzkum týkající se jejich čtení, vztahu k němu a jiných individuálních aspektů. Tento průzkum by ale přesáhl vymezený, zejména rozsahový, rámec bakalářské práce. Do práce jsou ale zařazeny již výše zmíněné už provedené mezinárodní i české výzkumy, které se dané problematiky týkají. Ke každému je podána stručná charakteristika.

Všechny uváděné prameny jsou citovány podle norem ČSN ISO 690 ČSN ISO 690-2. Ráda bych poděkovala panu PhDr. Richardu Papíkovi za odborný dozor nad touto prací.

2. ÚVOD

Znalost písma je v západní civilizaci považována již několik století pro každého člověka za nezbytné minimum. Čtení a psaní patří mezi základní předměty, které jsou vyučovány ve školách. Po zvládnutí těchto dvou předmětů, je člověk považován za gramotného.

S rozvojem civilizace, technologií a techniky již ale nestačí pouze umět číst a psát. V rozvinutých státech je již téměř všude za standard považována alespoň základní práce s počítačem. Nároky jsou kladeny na každého jednotlivce, ale zejména na odborníky jednotlivých profesí. Zvětšuje se objem informací, které člověk musí k vykonávání své profese znát. Dobrý odborník nesmí ustrnout na jednom místě s vědomím, že to, co již zná, je dostačující, ale nové informace musí být ochoten a schopen přijímat po celý život. A. L. Norman označil tuto společnost jako informační již v roce 1975.

Se stále zvětšujícím se objemem informací se ale svět tzv. zmenšuje. Snižují se časové vzdálenosti, zrychluje se přenos informací. Člověk má stále více možností, jak se svým životem naložit, jak využít svůj volný čas, jak využít informace, které se mu každodenně nabízejí.

Čtení, které dříve patřilo mezi hlavní zájmovou aktivitu volného času, se dostává do pozadí na úkor práce s výpočetní technikou a jinými moderními formami zábavy. V dnešní době se lidé snaží ušetřit svůj čas všemi možnými způsoby. Ve čtení beletrie se do módy dostávají „výtahy“ z klasických knih, které jsou oproti původním dílům podstatně méně rozsáhlé. Zachycují hlavní myšlenku i dějovou rovinu, čtenář může říci, že knihu zná a četl ji, ale její čtení nezabere tolik volného času.

Tato práce zabývající se vztahem čtení a moderní společnosti je koncipována jako souhrn základních informací a problémů, které se tohoto tématu dotýkají. Zabývá se otázkou, co je to vlastně čtení, jakým způsobem spolupracuje na procesu čtení zrakové ústrojí a mozek, a dále také vlivem informační společnosti na čtení. Později je charakterizován čtenář, jeho vlastnosti, zvyky, vzdělání a jiné faktory, které jeho četbu a čtení ovlivňují. Zvláštní důraz je kladen na dětského čtenáře, který je specifický svým psychickým vývojem, při kterém je ovlivnitelný různými faktory, vyskytujícími se v jeho okolí. Zároveň není opomenuta funkce knihoven, které jsou pro mnohé čtenáře důležitou součástí jejich běžného života.

Teorie všech vědních oborů musí být také ověřovány v praxi. Proto jsou pořádány výzkumy zkoumající také čtení a četbu. Nejčastější věkovou skupinou, kterou se tyto výzkumy zabývají, jsou děti. V této práci jsou zařazeny a popsány ty nejvýznamnější, které v posledních letech proběhly u nás i v jiných státech světa. U každého je jeho stručná charakteristika, předmět výzkumu a odkaz na místo, kde se zájemci mohou seznámit s přesnými výsledky. Cílem této práce není popsat přesné výsledky, ale pouze seznámit čtenáře s jejich základním předmětem a tématem, kterému se věnovaly. Posledním tématem, které je v práci představeno, jsou mezinárodní organizace, které se věnují čtením. I zde jsou vybrány jen ty nejvýznamnější.

Čtení je téma, kterým se zabývá velké množství odborníků z různých oborů. Je to ale také individuální téma pro každého. Tato práce se zabývá jeho obecnými aspekty a charakteristikou čtenáře a neklade si za cíl zbytečně zabíhat do podrobností.

3. POJMY ČTENÍ, INFORMAČNÍ SPOLEČNOST

3.1. Co to je čtení?

Pojem „čtení“ lze obecně definovat jako „proces vnímání a uvědomování si významu čteného textu, slov, která mají určitý obsah a formu“.¹ Je to určitá schopnost jednotlivce, která není vrozená, ale cílevědomě naučená. M. Nakonečný² odlišuje pojem čtení a četba. Četba je podle něj proces, v němž je čtenému přisuzován určitý smysl. Do četby dosazuje jedinec subjektivní životní zkušenosti a následně přikládá čtenému subjektivní smysl.

Proces čtení není jednoduchý a automatický, jak by se na první pohled mohlo zdát. Lidé ho většinou považují za samozřejmou součást života. Pokud se ale hlouběji zamyslíme, můžeme si položit několik otázek: Jak je možné, že umíme rozluštit různě psané či tištěné znaky, převést je do mluvené řeči a chápeme jejich smysl? Jak to, že jako jediní živočichové máme schopnost číst a že rozumíme dokonce i textům, jejichž slova mají vynechané znaky či jsou tyto znaky ve špatném pořadí?

Všechny odpovědi na předchozí otázky vedou ke zrakovému ústrojí a k nejdokonalejšímu lidskému orgánu mozku. Zrakové ústrojí a mozek vzájemně spolupracují na poměrně složitém procesu vnímání. Základem zrakového ústrojí je oko, které na základě citlivosti na světlo vnímá okolní předměty. Abychom mohli zaostřit na ty, které jsou pro nás podstatné, musí se čočka oka neustále přizpůsobovat vzdálenosti předmětu. S postupujícím věkem přizpůsobivost klesá a člověk si musí vypomáhat brýlemi. Přídavné orgány oka okohybné svaly „pohybují očními bulvami prostřednictvím nervových signálů z mozku tak, že obě oči mohou sledovat stejný směr.“³ Zrakové vjemy z oka jdou pomocí nervových buněk do mozku, kde se dále vyhodnocují a zpracovávají. Složitější vjemy jako například čtení se zpracovávají v tzv. sekundární vizuální kůře.

Sledování cílového předmětu (textu) neprobíhá plynule, ale skákavě – sakkadicky. Jednotlivé skoky (sakkády) oddělují krátké okamžiky, kdy jsou oči v klidu. Tyto okamžiky nazýváme fixace. Délka jedné fixace je v průměru 1/5-1/3 vteřiny, záleží na každém individuálním čtenáři a na obtížnosti čteného materiálu. Text je vnímán v podstatě jen při

¹ viz. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: Institut sociálních vztahů, 1995. s. 34.

² viz. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie čtenáře*. 1. díl. Praha: Ústřední dům armády, 1965. s. 12.

³ viz. NOVOTNÝ, Ivan; HRUŠKA, Michal. *Biologie člověka*. 3. rozšířené vyd. Praha: Fortuna, 2003. s. 158.

fixaci, během sakkády se jeví rozmazaně a zrakové ústrojí nevnímá téměř nic.⁴ Oko má určité zorné pole, které při fixaci obsáhne. Objem zorného pole se dá účelovými cviky rozšířit, čtenář následně potřebuje méně fixací k přečtení textu a tedy čte rychleji.

Základní podmínkou pro čtení a porozumění textu je znalost příslušného grafického vyjádření (písma) a jazyka, tzn. především dostatečné slovní zásoby. Pokročilý čtenář musí umět číst tzv. „mezi řádky“ a počítat také s tím, že některá slova mají v různých kontextech více významů, a je tedy na něm, aby odhalil ten správný. K tomu využívá hlavně svoji zkušenost z běžné komunikace i ze své předchozí četby.

3.1.1. Čtení v historickém a celosvětovém kontextu

Na rozdíl od současné moderní společnosti nebylo čtení vždy samozřejmou součástí života. V minulosti se za vzdělání muselo platit, na což chudší vrstvy obyvatel nejen neměly, ale ani ho ke svému životu nepotřebovaly. Problémem byla také dostupnost knih a jejich cena, kterou si mohli dovolit zaplatit jen majetnější. Kniha byla ceněna jako vzácná věc a nezřídka sloužila jako ozdoba domu.

Lidé, kteří uměli číst, byli již od starověku váženi a považováni za vzdělance. Postupem času se vzdělání rozšiřovalo do čím dál většího okruhu společnosti, i přesto, že část, zejména venkovského obyvatelstva, ho stále považovalo za zbytečné. Velký zlom přišel se zavedením povinné školní docházky, kdy se alespoň základnímu čtení naučil téměř každý. V současnosti je schopnost číst a psát nezbytnou nutností, bez které by se člověk v západní společnosti neobešel.

Základní gramotnost, tedy schopnost číst a psát, stále ale ještě není běžná na celém světě. Nejnižší číslo gramotných lidí se vyskytuje v zemích tzv. třetího světa, zejména v subsaharské Africe a některých státech Asie. Zdejšími problémy jsou zejména nevyhovující základní životní podmínky, ze kterých pramení nezájem obyvatelstva o vzdělání. Jejich denním cílem je sehnání si obživy, k čemuž čtení většinou nepotřebují. Země se také potýkají s nedostatečným množstvím učitelů a zakořeněnými tradicemi, jako je například nerovnoprávnost přístupu žen a mužů ke vzdělání.

⁴ viz. HATT, Frank. *The reading process: a framework for analysis and description*. London: Bingley, 1986. s. 75.

V posledních desetiletích dvacátého století se tímto začaly systematicky zabývat mezinárodní organizace, např. UNESCO. Pomocí různých projektů se snaží v těchto státech zvýšit míru gramotnosti. Gramotnost je považována za první krok k duševnímu seberozvoji člověka. V politickém kontextu byla shledána jako základní předpoklad k technickému a politickému rozvoji státu.

3.2. Co to je informační společnost?

Informační společnost je „společnost založená na integraci informačních a komunikačních technologií do všech oblastí společenského života v takové míře, že zásadně mění společenské vztahy a procesy. Nárůst informačních zdrojů a komunikačních toků vzrůstá do té míry, že ho nelze zvládat dosavadními informačními a komunikačními technologiemi.“⁵ Předchozí průmyslová společnost, využívající tradiční komunikační prostředky, se změnila v informační, ve které jsou tyto prostředky čím dál více potlačovány. Pokud to převedeme na nosiče zaznamenaných informací, místo tradiční tištěné knihy, novin, časopisů a podobných médií se prosazují informace zaznamenané na digitálních nosičích – disketách, CD-ROM, DVD, internetu. Moderní člověk, hledající informaci, nesáhne po tištěné encyklopedii, ale vyhledá si ji pomocí elektronického prostředí. Stále se mění poměr přečtených informací v tradiční tištěné formě ve prospěch formy digitální.

Informační společnost počala svůj vývoj s vynálezem prvního počítače ve čtyřicátých letech dvacátého století. Od té doby vývoj pokročil a počítače sledují a kontrolují celý náš život, ať již v obchodě, v autě, v bance, v nemocnici či na úřadě. Počítače a informační technika výrazně změnily způsob života každého jednotlivce i celé společnosti. „Stále zdokonalovaná informační technika umožňuje použití nových informačních technologií v nejrůznějších oborech lidské činnosti. Proces pronikání informační techniky a technologie do společnosti označujeme jako informatizaci společnosti.“⁶

Vytlačí moderní média tradiční tištěné dokumenty? Zanikne klasická kniha? To jsou otázky, které si pokládají odborníci již delší dobu. Několik let po masovém rozmachu

⁵ viz. *TDKIV* [databáze online]. Praha: Národní knihovna ČR. [citováno 2005-12-6]. Dostupné z URL <http://www.nkp.cz/o_knihovnach/Slovník/index.htm>

⁶ viz CEJPEK, Jiří. *Informace, komunikace a myšlen: Úvod do informační vědy*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 69.

informačních technologií nebyly prognózy pro hmotnou knihu příznivé, ale nyní se ukazuje, že jejich příznivců neubývá. Knihkupectví i knihovny mají své stálé zákazníky, čtenáři dávají často před elektronickou verzí přednost klasické knize. Mohou si ji osahat, prolistovat a číst ji i na místech, kde není dostupnost výpočetní techniky. Na rozdíl od elektronické má své kouzlo v podobě vazby, obálky, formátu, ilustrací apod.

V současné době se také čím dál tím více mluví o počítačové gramotnosti, tedy „schopnosti a dovednosti jednotlivce efektivně využívat informační a komunikační technologie“.⁷ Podobně jako u základní gramotnosti není ale nikde stanovena přesná míra, kterou musí jedinec zvládat, aby byl nazýván počítačově gramotným. Podobně jako u čtení a psaní se práce s výpočetní technikou stane nezbytným předpokladem bezproblémového fungování jedince ve společnosti. Problém počítačové ngramotnosti se dotýká především generace starších lidí, kteří se již hůře učí a přizpůsobují novým věcem a tedy i s menší obratností zvládají práci s novými technologiemi. V posledních letech jsou pořádány různými organizacemi, jednotlivými firmami i úřady na úrovni státní správy kurzy počítačové gramotnosti, které by měly pomoci tuto situaci řešit.

4. CHARAKTERISTIKA ČTENÁŘE

Čtenář je jednoduše řečeno každá osoba, která se pravidelně věnuje čtení. Jednotlivé názory se liší v tom, jak často a jaký objem textu musí člověk číst, aby byl považován za čtenáře. V případě této práce budeme za čtenáře považovat takové lidi, kteří čtou málo nebo jen věci nezbytné pro svůj každodenní život.

Zábavním aktivitám, ke kterým ~~se~~ počítáme i čtení, se člověk věnuje v případě, že má zajištěny základní životní podmínky, zejména primární fyzické potřeby (jídlo, pití, spánek, kyslík, teplo apod.). V případě, že bereme v potaz každého potenciálního čtenáře, jsou pro jeho čtení nezbytné další vnější podmínky: gramotnost, přístup ke knihám, určité podmínky okolí umožňující čtení a čas na čtení.⁸ Pokud jsou všechny splněny, je dále na jeho osobním rozhodnutí, zda využije příležitosti a bude číst či dá přednost jiné aktivitě.

⁷ viz TDKIV [databáze online]. Praha: Národní knihovna ČR. [citováno 2005-12-6]. Dostupné z URL <http://www.nkp.cz/o_knihovnach/Slovník/index.htm>

⁸ viz. HATT, Frank. *The reading process: a framework for analysis and description*. London: Bingley, 1986. s. 23.

4.1. Vývoj čtenáře

Každá lidská bytost prochází v průběhu svého života vývojem, kdy se mění její zvyky, zájmy, postoje. Tento vývoj má vliv i na její vztah ke čtení. V jednotlivých fázích života dává přednost různému typu literatury, mění se i funkce, kterou pro něj četba má. Čtenářské návyky jsou rozvíjeny již od raného věku a jejich upevňování závisí především na prostředí, kde dítě vyrůstá, tedy na rodině. V pozdějším věku se přidávají i jiné ovlivňující faktory.

4.1.1. Dětský čtenář

Vývoj a výchova dětského čtenáře začíná dávno před tím, než se dítě naučí samo číst. Už kolem prvního roku života se mu do ruky dostávají hračky podobné knihám bez textu, zato ale s barevnými obrázky. K těm se později připojují dětská leporela, která jsou již opatřena jednoduchými rýmovanými básničkami a texty. Ty jsou dětem předčítány dospělými, nejčastěji rodiči či prarodiči. Texty v leporelech by měly být krátké a rytmické, aby si je děti mohly snadno zapamatovat. Obrázky mají podstatnou úlohu, jejich prostřednictvím se děti přibližují psanému textu a je pro ně snazší o něm hovořit. To je pro ně v tomto věku velice důležité.

V předškolní věku jsou oblíbené pohádky a krátké příběhy, které jsou dětem stále ještě předčítány. Dítě tohoto věku je již schopno sledovat a soustředit se na delší vyprávění, přemýšlet o něm a kriticky ho hodnotit. Tím se rozvíjí jeho myšlení, fantazie a rozšiřuje slovní zásoba. Učí se chápat svět, vztahy v něm a rozlišovat dobro a zlo. Dovede již vyjádřit svůj osobní názor a říci, co se mu líbí a co ne. Texty pro předškolní děti by měly být dějově jednodušší a nemělo by se v nich objevovat velké množství postav. Důležité je také důsledné odlišení dobra od zla s konečným vítězstvím prvně jmenovaného.

Od školního věku „přibývá další zájmová aktivita kromě hraní – čtení. Od třetí třídy čtou děti již tak dobře, aby se pro ně stalo zdrojem zábavy a aby mohly tímto způsobem přijímat informace.“⁹ Do devátého roku dítěte stále dominují pohádky. Postupně se k nim přidávají časopisy určené této věkové kategorii, dětské příběhy a dobrodružná četba. Dítě

⁹ viz. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha, Karolinum 1997. s 144-146

se také v tomto věku dostává poprvé do knihovny, kde si knihy vybírá samo, nejčastěji podle grafiky titulního listu, ilustrace v knize, méně často podle názvu nebo obsahu.

Již od počátku školní docházky se jednotlivé děti liší ve schopnosti a rychlosti číst. Příčiny tví zejména v rodinách, kde mnohdy nejsou malí čtenáři ze strany rodičů ve svém úsilí podporováni. Podle výzkumů se věnují dětem spíše rodiny s vyšším životním standardem s rodiči s vyšším vzděláním, kteří si uvědomují nezbytnost této schopnosti. Druhá příčina rozdílů je spojena s kvalitou školní výuky, zejména vybavení školy, kvalitě učitelů, ředitele, techniky vyučování čtení apod.¹⁰

Dítě si svobodně volí, zda bude čtenářem nebo nečtenářem, okolo deseti let. Dítě – čtenář se samo zajímá o knihy, bez pobízení si volí čtení knih jako výplň volného času. Této aktivitě v dnešní době úspěšně konkuruje televize a výpočetní technika. Děti dávají přednost sledování filmů a hraní her na počítači. „Čtení je na rozdíl od televize či videa jednoznačně aktivní způsob přijímání informací. Dítě se musí více namáhat, aby se o příběhu něco dalšího dozvědělo...Dítě musí být aktivní i ve vztahu k pochopení celkového děje příběhu. Leccos je sice dáno, ale rozhodně to není všechno. Příběh lze podle vlastních představ dotvářet, může se tu ve větší míře uplatnit fantazie a tvořivost dítěte. Dalším rozdílem je skutečnost, že ke knížce se lze kdykoli vrátit. Dítě si samo určuje, jak dlouho, respektive jak často, bude určitý příběh číst. I zde je větší prostor pro jeho rozhodování.“¹¹

To, zda dá přednost televizi před knihou nebo naopak, závisí ve velké míře na jeho neblížším okolí, jehož životní styl napodobuje. Způsob trávení volného času rodičů se přenáší na jejich děti. Na rodičích také závisí, které knihy dítěti předloží a jestli ho naučí správnému zacházení s knihou. Kromě rodičů má na trávení volného času vliv škola a spolužáci, ostatní vrstevníci a v další řadě i média.

Posledním obdobím před dospělostí je tzv. období puberty. Děti v tomto věku mají už vyhraněné zájmy a určují si samy, jestli se čtení bude objevovat mezi jejich aktivitami vyplňujícími volný čas. V četbě v tomto věku můžeme vyzorovat patrný rozdíl chlapců a dívek. Prvně jmenovaní se přiklání k dobrodružné a sci-fi literatuře, dívky spíše k líbivým románům a povídkám často s milostnou tematikou. Obě dvě pohlaví začínají číst také „klasickou literaturu“, zčásti ale určitě proto, že je doporučována ve školách.

¹⁰ viz. STRAKOVÁ, Jana, TOMÁŠEK, Vladislav. *Mezinárodní studie čtenářské gramotnosti a její realizace v České republice. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 1995.*

¹¹ Viz. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha, Karolinum 1997. s 144-146.

V této věkové kategorii se ale také vyskytuje nejvyšší procento dětí využívající jako zdroj zábavy především výpočetní techniku. Tráví s ní čas na úkor čtení a dalších aktivit (například sportovních), které převažovaly u dětí v předchozích generacích. Výpočetní technika se také prosazuje čím dál více i do škol a samotného vyučování. Za standard se již nepovažuje pouze klasické vzdělání, ale i schopnost samostatné práce s počítačem.

Zvláštní kapitolou je moderní literární komunikace. Patří sem internetová komunikace v podobě mailů, chatů a různých konferencí a dále komunikování pomocí SMS zpráv. Klasický dopis byl vytlačen na okraj zájmu, klasický rukopis byl nahrazen formálním fontem standardizovaného písma. Myšlenky jsou vyjadřovány co nejúsporněji, není zde prostor pro fantazii. Zrychlování životního tempa vyžaduje co nejrychlejší odpovědi, které v klasické poště nejsou možné. Vytrácí se osobní komunikace a schopnost bezprostřední reakce.

4.1.2. Dospělý čtenář

Dospělým člověkem lze nazvat jedince, který dosáhne určitého věku, společensky uznávaným jako věk dospělého člověka. Ten se mění v závislosti na státu a společnosti, v západní společnosti je nejčastěji určen věk 18 či 21 let. Dospělý jedinec by měl být vyspělý po fyzické i psychické stránce a schopný zařadit se a samostatně přežít v dané společnosti. Jako osobnost má ustálené vlastnosti, charakter, zájmy, postoje a názory dané geneticky, výchovou a předchozími zkušenostmi. Tyto psychické vlastnosti ale nezůstávají stabilní, ale modifikují se dále po celý život.

I přes to, že v dospělosti se každý jedinec projevuje jako individualita, lze zaznamenat i znaky vyjadřující příslušnost k té či oné věkové skupině:

V období do třiceti let dochází k definitivnímu dotváření osobnosti. K období mezi třiceti a čtyřiceti lety lze říci, že osobnost je definitivně utvořená, člověk je pracovně nejvýkonnější a psychicky nejstabilnější a nejodolnější. Mezi čtyřiceti a šedesáti lety dochází k mírnému fyzickému útlumu, ale po psychické stránce je člověk ve středním věku stále stabilní. Období po šedesátém věku přichází rychle proces stárnutí po fyzické i psychické stránce. Člověk je méně výkonný a většinou nemá již povinnost pracovat.

Dospělý čtenář má vyhraněný přístup ke čtení, zejména v ohledu množství a typu literatury, času a místa vyhrazenému čtení. Jeho čtenářské zájmy jsou ovlivněny velkým množstvím faktorů, především výchovou a předchozí zkušeností se čtením, dále vzděláním, zaměstnáním, ostatními koníčky atd. „Četba u dospělého člověka plní řadu funkcí – poznávací, zábavnou, estetickou, únikovou, komunikační, apod. ... V období dospělosti je čtenářský zájem výrazným ukazatelem některých rysů osobnosti. Projevuje se buď jako výrazná mimopracovní aktivita, náplň volného času, relaxační činitel, nebo jako prostředek dalšího vzdělávání.“¹² V poslední době lze ale pozorovat, že čtení jako záliba ustupuje do pozadí na úkor televize a počítače, které jsou méně náročné na soustředění a přemýšlení.

Dospělý čtenář si volí svoji četbu podle různých kritérií. Pokud opomeneme situaci, kdy je nucen ze studijních či pracovních důvodů přečíst pevně daný dokument, rozhoduje se pouze sám, po jaké knize sáhne. Dnešní knižní trh je na tituly beletrie i odborné literatury velmi bohatý. Kritéria pro výběr jsou ryze individuální. Oproti dětskému čtení přestává u dospělého hrát hlavní roli obálka a formální úprava knihy, ale více se zaměřuje na samotný obsah. Pro správný výběr nám slouží tzv. orientační čtení, „kdy si všimáme kromě jména autora a názvu díla i jeho uspořádání, rozčlenění do kapitol, subkapitol, všimáme si marginálií, živých záhlaví, ilustrací, grafů a dalších materiálů, čteme namátkově úryvky textu pro zjištění náročnosti a způsobu vyjadřování autora.“¹³

Zatím jen málo čtenářů preferuje čtení z obrazovky před čtením z tištěných dokumentů. A to i přes to, že v digitální formě je čím dál více dokumentů a jsou ~~a jsou~~ pro mnohé snáze dostupné.

4.2. Faktory ovlivňující četbu

Člověk je ve svém čtenářském životě ovlivňován velkým množstvím faktorů, subjektivních i objektivních, individuálních i společenských. Některé z nich můžeme ovlivnit cíleným chováním a vůlí, jiné nikoli. M. Nakonečný¹⁴ rozlišuje tyto faktory: vzdělání, inteligence, zájmy, sociální status, ekonomické podmínky, aktuální zaměření,

¹² viz. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha : Institut sociálních vztahů, 1995. s. 130.

¹³ viz. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha : Institut sociálních vztahů, 1995. s. 43.

¹⁴ viz. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie čtenáře*. 1. díl. Praha : ÚDA, 1965. s. 12.

trvalejší rysy osobnosti a kulturní pozadí. Cílem každého jedince je vypořádání se s těmito faktory tak, aby to bylo k jeho spokojenosti a prospěchu.

Základním objektivní faktorem, který nelze žádným způsobem ovlivnit, je místo, kde se člověk narodí. Nemůže si vybrat, jak rozvinutá země to bude, ani sociální postavení jeho rodiny. Narozením je určena snadnost či obtížnost přístupu ke knihám a ke vzdělání obecně. Rodina má rozhodující vliv na čtenářskou budoucnost každého jedince, neboť si z ní do samostatného dospělého života přenáší životní styl a názory na způsob trávení volného času. Narození je rozhodujícím faktorem pro každého a málokomu se podaří překonat bariéry a vymanit se z předem určeného místa ve společnosti.

Další neovlivnitelný faktor je dané pohlaví. V méně rozvojových státech určuje především možnost přístupu ke vzdělání. Pokud se budeme zabývat pouze situací ve státech vyspělých, kde je uzákoněna rovnost obou pohlaví, rozdíly jsou pouze psychologické. Je známo, že každé pohlaví má rádo jiný typ literatury, neplatí to však absolutně. Ženy mají v dětském věku „zájem o dívčí hrdinky, jež jsou středem klidných a líbivých příběhů, povídek a románů. Naproti tomu mají děvčata nechuť k příběhům dobrodružným,¹⁵ ke kterým inklinují chlapci. Podobně se četba liší i v dospělém věku, kdy ženy preferují tzv. ženské romány a muži spíše dobrodružnou či historickou četbu. Nelze ale takto dělit striktně, záleží na každém jednotlivci.

Faktor, který může každý částečně podle své situace a schopností ovlivnit, je míra vzdělání. Na něm většinou závisí i volba budoucího povolání. Obecně se má za to, že čím je člověk vzdělanější, tím je i sečtější. Neplatí to vždy stoprocentně, ale lze říci, že čím déle stráví člověk ve vzdělávacím procesu, tím by měl být schopnější číst lépe, o přečteném přemýšlet a tvořit si vlastní názory. Volba studia a zaměstnání částečně předurčuje typ (především odborné) literatury, kterou se člověk zabývá. Dále si ale volí sám, zda svůj volný čas bude věnovat četbě nebo využije tento čas jinak. Stále přibývá lidí, kteří čtou jen tolik, kolik je pro ně nezbytně nutné.

Mezi ryze individuální faktory patří „vlastnosti člověka a jeho výrazné rysy osobnosti – temperament, charakter, vůle, motivace, zájem, schopnosti, postoje, atd. Rozvoj psychických vlastností je závislý na vrozených anatomickofyziologických zvláštностech

¹⁵ viz. FREY, Jaroslav. *Čtenářský výzkum pražského dítěte*. Hodonín : Landgráf, 1931. s. 71.

organizmu, zejména nervové soustavy, dále je závislý na vlivu životního prostředí užšího i širšího – působení rodiny, školy, mimoškolních organizací, part, společnosti jako celku.“¹⁶

4.3. Motivace ke čtení

Každý člověk, který bere do ruky knihu, časopis, noviny či se chystá si přečíst něco v elektronické podobě, má pro svoje jednání nějaký důvod, nějakou motivaci. Motivace je samostatnou kapitolou vědeckého oboru psychologie. Jednoduše ji můžeme definovat jako „všechno, co způsobuje nějaké chování, jednání nebo reakci“¹⁷ Podle psychologické teorie A. H. Maslowa své kulturní potřeby, mezi něž patří i čtení, uspokojujeme až teprve tehdy, když jsou uspokojeny naše základní potřeby, především fyziologické.

Motivace pro čtení se rozlišuje na vnější a vnitřní. Vnější motivace je chápána především jako tlak vnějšího okolí (společnosti, jednoho člověka) na čtenáře. Nacházíme ji zejména u školních dětí, typickým příkladem je tzv. povinná školní četba. Vnitřní motivace je podmíněna samotným čtenářem, který má „nutkání“ číst. Vnitřní faktory, podmiňující čtení, jsou zvyk, potřeba, aktivita a zájem.¹⁸

Příkladem zvyku je každodenní čtení novin či čtení knihy před spaním. Literatura se stává pravidelnou součástí života a jedinec již ani neuvažuje, proč tomu tak je a že by tomu mohlo být jinak. Potřeba znamená nedostatek něčeho. Potřeba čtení je velice individuální, pro někoho každodenní, pro jiného téměř neexistující. Zájem lze „chápat jako dispozice osobnosti, které se vztahují na všechny tři stránky duševního života člověka – obsahovou, citovou, snahovou. Zájmy souvisejí s celkovým založením osobnosti a toto založení do určité míry i odhalují. ... Zájem aktivizuje celou psychiku člověka a je výrazným motivem jakékoli činnosti.“¹⁹ Zájem čtení souvisí se sebevzdělávacím úsilím. Je nasnadě, že každý má zájem o jiný typ literatury.

¹⁶ viz. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha : Institut sociálních vztahů, 1995. s. 75.

¹⁷ viz. KERN, Hans et. al. *Přehled psychologie*. Praha : Portál, 1999. s. 53.

¹⁸ viz. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie čtenáře*. 1. díl. Praha : ÚDA, 1965. s. 17.

¹⁹ viz. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Čtenáři a uživatelé informací*. 1. vyd. Praha : SPN. 1980. s.61.

5. PROCES ČTENÍ

Samotný proces ~~čtení~~ ^{čtení} je velmi individuální. Záleží zejména na vyspělosti čtenáře, jeho motivaci k četbě a náročnosti čteného. Úspěšné čtení je ve svém základu podmíněno procesy pozornosti, zejména tzv. koncentrací pozornosti, tzn. vědomé soustředění pozornosti na to, co čteme. Při čtení je nutné přemýšlet, dávat si informace do souvislostí, umět vybrat to nejpodstatnější. Dobrý čtenář by měl mít také schopnost číst „mezi řádky“. Každý si z textu vybírá zejména to, co je pro něj důležité nebo zajímavé. „Jeden čtenář čte různé texty různými způsoby, různí čtenáři čtou jeden text různými způsoby. Jeden čtenář může číst stejný text v různých časech různě.“²⁰ Záleží na aktuální potřebě, důkladnosti, se kterou je text čten a i na momentálním rozpoložení čtenáře.

Tempo současného života se stále zrychluje a zároveň se zvětšuje objem informací, které by měl člověk obsáhnout. Základní otázky, které člověk řeší, je obstarání si potřebných informací, problém vyznání se v nich a jejich následné vyhodnocení. Denně vychází na celém světě velké množství knih, novin a jinak zaznamenaných informací. Nikdo nemůže obsáhnout všechny, není v silách jedince ani obsáhnout veškeré informace z jednoho oboru. Nutností je tedy selektivita, kdy si podle různých kritérií každý vybírá takové, které potřebuje, či jsou pro něj jinak zajímavé. Zatímco u odborné literatury převažuje kritérium obsahové, při výběru beletristické literatury se čtenáři orientují i podle vzhledu a objemu knihy. Nejdůležitější je ale první dojem z četby, kdy se definitivně rozhodují, zda „má cenu“ obětovat čas a trávit právě s touto knihou čas.

Pokud dokáže kniha skutečně zaujmout, může se stát, že se čtenář vžije do děje a ztotožňuje se s nějakou postavou nebo dokonce přebírá její názory na život. V případě četby stále stejného typu literatury může dojít i ke změně chování a jednání čtenáře, ať již ve dobrém či špatném smyslu. Toto chování je typické zejména pro mladší čtenáře, kteří rádi napodobují své oblíbené hrdiny. Po dočtení knihy její děj ještě v čtenáři nějaký čas doznívá.

Moderní doba nám díky vyspělé technice přináší informace v písemné podobě nejen v novinách a časopisech a knihách, ale i ve formě elektronické. Písemné formě konkuruje zvuková či obrazová šířená pomocí radia, televize a nyní i internetu. Její nespornou výhodou je krátká doba, ve které se zpráve můžeme dozvědět nové informace.

²⁰ HATT, Frank. *The reading process: a framework for anylysis and description*. London: Bingley, 1986. s. 71.

5.1. Čtenářské návyky

Každý člověk, ať již čte často či zřídka, má osvojeny návyky, zvyky či stereotypy, které ho v jeho čtenářském životě doprovázejí. Jsou způsobeny dlouhodobým prováděním věci jedním a tím samým způsobem. Mohou být dobré či špatné (subjektivně hodnoceno), ale téměř všechny se dají pevnou vůlí změnit.

Návyky se mohou týkat místa a času, kdy je čtenář zvyklý číst. Někdo má své oblíbené místo v bytě, kde se cítí dobře a nerušeně, jiný je zvyklý číst pouze dokumenty v práci. Častým místem pro čtení jsou také dopravní prostředky. Časové hledisko je velice různé, záleží na typu literatury, kterou dotyčný čte. Velké množství lidí je zvyklých číst večer před spaním, jiní u jídla, ke kterému si berou noviny či časopisy. Zájmové čtení je provozováno (většinou) mimo pracovní dobu. Mezi návyky patří také poloha těla při čtení, sklon knihy a zorný úhel. Všechny tyto tři věci mohou negativně ovlivnit naše zdraví, týkající se především bolesti zad při nesprávném sezení či ležení nebo očních vad při špatném zorném úhlu či světlu.

Co se týká samotného čtení, každý si je vědom zvyků a stereotypů. Hlavním kritériem je pozornost, se kterou mají při delším čtení někteří lidé problémy. Příkladem může být čtení dlouhých popisů krajiny v beletrii. Někdo čte knihy od začátku až dokonce včetně méně čtivých pasáží a téměř nikdy se mu nestane, že by již započatou knihu odložil jako nedočtenou. Jiný pro něj nudné pasáže přeskakuje úplně, a třetí skupina je sice přečte, ale s velmi malou pozorností. Nepozornost se také projevuje častým se vracením k větám či celým odstavcům, které čtenář nevnímal naplno. Čtenáři se také dělí na skupinu čtoucí předmluvy, závěry či poznámky pod čarou, vysvětlivky a na ty, kteří ~~to~~ je považují za ztrátu času či informace v nich za nepodstatné.

Při čtení odborné literatury si v textu někdo podtrhává a vepisuje, jiný spoléhá na svoji paměť a třetí skupina čte s tužkou v ruce a dělá si poznámky vedle. Vpisování je problémem především u vypůjčených knih. Vypůjčky zprostředkovávají zejména knihovny, které registrují velké množství čtenářů, kteří opakovaně vypůjčky vracejí až po několikanásobných urgencích.

K novým, respektive nečteným knihám, získávají čtenáři přístup nejčastěji právě v knihovnách a dále v knihkupectvích. Zajímavé je sledování četnosti návštěv těchto

institucí, preference nákupu nových knih nebo výpůjček, počet jednotek na jednoho zákazníka a opakované výpůjčky stejného titulu.

Také chování ke knihám může leccos prozradit o jejich majiteli. Někteří každou knihu považují za vzácnou věc a hledí, aby co nejdéle zůstala v původním stavu. Na druhé straně jsou lidé, kteří ~~o~~ své ani cizí knihy nijak zvláště nedbají, protože je považují za jakousi spotřební věc, která je kdykoli při svém zničení nahraditelná.

Samostatnou kapitolou je čtení novin a časopisů. Někdo si kupuje tiskoviny denně a čte je od začátku až do konce včetně reklam, pro jiného je to čtení příležitostné s přelétnutím titulky a následným vybráním si toho, co zaujme. Mnoho lidí dnes také preferuje místo papírové podoby novin zprávy na internetových serverech. To samozřejmě platí i o jiných dokumentech.

Zajímavý je také zvyk či nezvyk číst návody na různé spotřebiče, které si lidé kupují. Někdo preferuje při jeho spuštění a užívání metodu „pokus – omyl“, jiný návody studují velmi detailně, aby mohli vyzkoušet všechny funkce.

Návyky při čtení jsou zajímavou kapitolou, která se ale nedá nijak zobecnit, záleží individuálně na každém čtenáři, co jemu vyhovuje a jak je zvyklý se chovat.

5.2. Rychlost čtení

Rychlost čtení je jako mnoho jiných aspektů čtenáře pro každého zcela individuální. Obecně lze říci, že by měla být taková, aby čtenář pochopil sdělovaný obsah. Faktory ovlivňující rychlost závisí na jedné straně na textu, na druhé na čtenáři samotném – na jeho zběhlosti, zkušenosti²¹, umění rychlého dávání věcí do souvislostí. Čtenáře také zpomaluje, pokud si čtený text polohlasně přeřikává či jen artikuluje rty. Snáze a rychleji se čtou jednoduché texty bez složitých souvětí a cizích slov, s vhodným členěním do odstavců a kapitol. Vliv na rychlost čtení má i typ a velikost písma, popřípadě menší či větší čitelnost rukopisu. Jednodušeji a rychleji se čte beletrie než odborná literatura. Nelze ale zapomenout ani na další významný faktor rychlosti: zda čtenář čte dokument ve svém rodném jazyce či v cizím a nakolik cizí jazyk ovládá, důležitá je zejména slovní zásoba.

²¹ Např. technický text s množstvím technických výrazů a matematických výpočtů bude číst rychleji odborník v dané oblasti než laik, který by měl s textem pravděpodobně velké problémy a nad jeho obsahem by se musel dlouho zamýšlet.

Záměrně pomalu se čtou texty, které si chce čtenář co nejlépe zapamatovat. Znamená to i opakované čtení s polohlasným či hlasitým přeříkáváním. Takovýto proces nazýváme učením. Dalším důvodem pro pomalé čtení může být (nejen) básnické dílo, které „si chceme vychutnat nejen co do obsahu, ale i co do formy, zvukomalebnosti apod.“²² Poslední příčinou pomalého čtení je přílišná náročnost textu, který by čtenář běžnou rychlostí dostatečně nepochopil.

V dnešní době, kdy je pro mnohé podstatný každý nějakým způsobem ušetřený čas, jsou pořádány kurzy rychlého čtení. Pracují na principu zvětšení zrakového rozpětí s následným čtením s co nejmenším počtem fixací. Kurzy slibují nejen zvýšení vlastní rychlosti čtení, ale také lepší zapamatování si a pochopení smyslu textu. Běžný čtenář čte text průměrnou rychlostí 150 -250 slov za minutu. Rychlost se po dlouhodobějším tréninku může zvětšit až na více než 500 slov za minutu, zde samozřejmě záleží na osvojení si správné techniky rychlého čtení a vytrvalosti v tréninku.

„Vlastní rychločtení je pochopitelně jenom jedna z metod, umožňující rychlou orientaci v textu. Mnohem významnější jsou však různé metody racionálního čtení, při nichž nejde o zrychlení vlastního procesu čtení, ale především o rozhodnutí, zda text stojí za čtení nebo nikoli. Podstata metod racionálního čtení se opírá o specifický přístup k textu: text je čten proto, aby z něj byly získány poznatky, a proto jsou čteny jen ty části textu, u nichž je vysoká pravděpodobnost, že budou obsahovat nové a důležité poznatky.“²³

Při čtení zejména odborné literatury není vždy důležité číst text slovo od slova, ale k získání potřebných informací stačí tzv. kurzorické čtení, „při kterém velkou rychlostí pročítáme text, snažíme se zachytit klíčová slova, označit důležité pasáže, ke kterým se budeme při dalším čtení či studiu vracet.“²⁴ Další z možností je čtení selektivní, „při němž se řídíme určitým programem, hledáme určitý údaj, jméno, datum, číselné údaje, pasáže věnované vymezenému tématu, období.“²⁵ Speciálním druhem čtení je čtení encyklopedií a slovníků, kdy nečteme text souvisle, ale pouze vyhledáváme potřebné údaje.

²² viz. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha : Institut sociálních vztahů, 1995. s. 41.

²³ viz. SMETÁČEK, Vladimír. *Informační potřeby a jejich optimální uspokojování*. Praha 1990. s.73.

²⁴ viz. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha : Institut sociálních vztahů, 1995. 43.

²⁵ tamtéž

5.3. Četba beletrie, odborné literatury

Člověk se dostává do kontaktu s různými typy literatury. Každá má svoje specifika, je určena k jinému účelu a je různě náročná na čtení. Každý čtenář si vybírá typ literatury podle účelu, ke kterému mu má kniha sloužit „Obecně se rozlišují dva základní druhy textu:

- a) věcné (novinářské texty, odborné texty, administrativní texty)
- b) umělecký text²⁶

„Věcný text je úplný, je logický v běžném slova smyslu, je symetrický, uspořádaný. Nejsou v něm metafory, skrytá spojení a záměrně vynechané části. Věcný text je co neoptimálnější na porozumění. Oproti tomu umělecký text je záměrně neúplný a záměrně neuspořádaný. Jakoby v něm byly logické chyby. Je to metaforický, místy vícevýznamový text se skrytými spojeními. Spisovatel je v takovémto textu vědomě „nepořádný“. Například na několika stranách knihy vypráví zešíroka o podrobnosti krátkého příběhu, který ve skutečnosti trval jen pár minut, a na druhé straně ve skutečnosti dlouhotrvající několikaleté období děje odbude například jedinou větou typu „a potom uplynulo několik roků“. Ve věcném, například historickém textu, v odborné příručce by si autor takovýto libovolný skok dovolit nemohl....

K uměleckému textu patří próza, poezie a drama. Každý s těchto druhů má svůj charakter. ... Nejbližší k věcné literatuře je umělecká próza. Umělecká próza je v podstatě dějová, příběhová literatura. Čtenář v něm sleduje vývin děje, příběhu a událostí. Kostra, která drží text, je časový rozměr. V moderní próze, která drží text, je časový rozměr.²⁷

V uměleckém textu se může více projevit autorův osobitý styl psaní, ve věcném není tolik zřetelný, jde spíše o předávané informace. Z obsahového hlediska nelze styly příliš srovnávat, každý má jiné poslání. Všechny vědy se stále rozvíjejí, a proto odborné texty rychleji zastarávají. Stále se objevují nové informace, které překrývají staré. Naproti tomu uměleckou literaturu lze číst v nepozměněné formě i několik století po jejím prvním vydání. Zásadní rozdíl mezi oběma typy ale spočívá především v odlišnosti účelu – umělecká literatura nás obohacuje kulturně, zatímco odborná poznatkově.

²⁶ viz. PAPIK, Richard. *Naučte se číst!* Praha : Grada, 1992. s 105.

²⁷ viz. MISTRÍK, Jozef. *Rýchle čítanie*. 2. vyd. Bratislava : SPN, 1982 s. 17.

Jedním z nejběžnějších a nejčtenějších typů věcné literatury jsou žurnalistické texty prezentované v novinách a časopisech. Co do rozsahu to jsou texty krátké, uspořádané do sloupců a odstavců záměrně tak, aby se v nich čtenář lehce orientoval. „V žurnalistice čtenář může číst skokově, od jednoho faktu k druhému, v naučném literatuře mu však vytrhnuté jednotlivá slova nebo věty nestačí, protože vše je pevněji svázáno do uzavřených kontextů.“²⁸ Noviny či časopisy slouží čtenáři pro základní informace o aktuálním dění, pokud ho zajímají další podrobnosti, musí hledat v dalších pramenech.

Věcný i umělecký text plnohodnotně patří do čtenářského života každého jedince. Každý plní jinou funkci a vzájemně jsou nezastupitelné. Na rozmezí mezi uměleckou a odbornou literaturou stojí tzv. literatura faktu. Ta je založena na skutečných faktech, ale jejich zpracování se blíží beletristickému. Jejím účelem je vhodným způsobem podat informace tak, aby byla čtenářsky vhodná pro širší okruh veřejnosti.

6. ROLE KNIHOVEN

Knihovna je „kulturní, informační a vzdělávací instituce, která shromažďuje, zpracovává a uchovává organizovanou sbírku dokumentů a poskytuje knihovnické a informační služby uživatelům.“²⁹ Tyto služby jsou v různých knihovnách rozdílné, záleží na typu a funkci knihovny. Ta by ale při budování a rozvoji svých služeb měla přihlížet zejména k informačním potřebám čtenářů. „Informační potřeba je vlastní všem lidem. Každý má potřebu být informován a informovat druhé.... Informační potřeby je možno členit do dvou skupin na osobní informační potřeby a profesní informační potřeby.“³⁰ Informační potřeby všech lidí se vyvíjejí a mění v čase. Cílem každého pracovníka knihovny by mělo být maximální uspokojení informačních a čtenářských potřeb uživatelů.

Osoba knihovníka je velmi důležitým faktorem, zejména pro menší knihovny. Knihovník je v každodenním styku se čtenáři, a proto by také jeho psychické vlastnosti tomu měly odpovídat. Jeho základní vlastností by měl být zejména kladný vztah k lidem, dále ochota v každém směru, trpělivost a pedagogické nadání. Samozřejmě nesmí chybět

²⁸ viz. MISTRÍK, Jozef. *Rýchle čítanie*. 2. vyd. Bratislava : SPN, 1982. s. 19.

²⁹ viz. *TDKIV* [databáze online]. Praha: Národní knihovna ČR. [citováno 2005-12-6]. Dostupné z URL <http://www.nkp.cz/o_knihovnach/Slovník/index.htm>

³⁰ viz. STÖCKLOVÁ, Anna. *Služby knihoven*. In *Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I. [elektronický zdroj]*. Ed. Richard Papík, Martin Souček, Anna Stöcklová. Praha : Univerzita Karlova, c2001

příslušné knihovnické vzdělání a znalosti. Profese knihovníka je všestranná služba čtenářům zabývající se řešením jejich informačních potřeb.

Díky současnému rozvoji moderních technologií se začíná automatizace dostávat i do knihoven. Pro čtenáře je pravděpodobně největší změnou způsob vyhledávání – místo tradičních katalogů jsou již téměř všude používány automatizované OPACy, které nabízejí větší množství funkcí (online rezervování dokumentů, prodlužování výpůjček apod.). Standardem se také téměř již stává internetové připojení a přístup k různým elektronickým databázím, které mohou čtenáři využívat. Knihovny pořádají pro své uživatele různé typy školení, zabývající se používáním internetu, elektronických katalogů a vyhledávání v nich a dále zejména seznámením se s dostupnými databázemi. Zajišťují tedy nejen čtenářskou, ale i informativní a informační výchovu, která je v dnešní době téměř nezbytná.

Knihovny spolu často spolupracují, zejména v případě, kdy samy nedokážou zpracovat uživatelský požadavek. Problémy mají především menší knihovny na vesnicích a v malých městech, které si nemohou dovolit nakupovat příliš mnoho nových knih a jiných dokumentů. Pro čtenáře je hlavní příčinou návštěvy knihovny možnost získat k prostudování dokumenty, ke kterým by se jinak ~~čtenář~~ dostával jen s obtížemi; buď ji nejsou vůbec ke koupi sehnatelné nebo si je z finančních důvodů nemůže dovolit. Knihovny mají, vzhledem k tomu, že slouží jako služba veřejnosti, čtenářské poplatky nastaveny nízko – tak, aby jejich služby mohl využívat opravdu každý, kdo o ně má zájem. Problémem se stávají nevracecí knih a i přes moderní zabezpečení „záhadně“ mizející knihy z veřejně přístupných fondů.

Každý člověk má právo navštěvovat veřejnou knihovnu, ostatní mohou klást různá omezení (věková, profesní atd.). Čtenáři se ovšem musí chovat takovým způsobem, aby to neodporovalo vnitřním předpisům knihovny. Každý si vybírá dokumenty podle vlastního uvážení. Číst a vzdělávat se je možno v každém věku a knihovny jsou místem, které toto zprostředkovávají.

5.1 Děti a knihovna

Jednou z hojně zastoupených věkových skupin navštěvující často knihovny jsou děti školního věku. Pro tuto věkovou skupinu existují buď speciální knihovny nebo se vyčleňují samostatná oddělení v rámci knihovny pro dospělé. Často bývá zvykem i další členění regálů podle věku dítěte. To si pak snáze může vybrat literaturu příslušející jeho věku.

Poprvé se dítě o knihovně dozvídá ve škole, od rodičů či kamarádů. Téměř každá škola dnes provozuje svoji školní knihovnu, kde si děti mohou vypůjčit zejména knihy „povinné četby“. Brzy jim ovšem školní knihovna se svým omezeným fondem přestává stačit, a proto začínají navštěvovat veřejné knihovny, které nabízejí bohatší výběr knih. Dítě vybírá knihu zejména podle vzhledu obálky a vnitřního uspořádání, takže je výhodné mít většinu knih ve volném výběru.

Důležitou roli v kontaktu dítěte s knihovnou je osoba knihovníka, který by mu měl být nápomocen při jakémkoliv problému. Seznamuje je také se službami, které knihovna nabízí a které může využívat, ze začátku je důležitá zejména práce s katalogem. Knihovníci také často z vlastní iniciativy připravují pro školní děti různé soutěže a akce a snaží se jim jejich pobyt v knihovně co nejvíce zpříjemnit. Nabízejí jim trávení volného času mezi knihami a snaží se z nich vychovat budoucí čtenáře a pravidelné návštěvníky knihovny. Vztah ke knihám se vytváří již v dětství, a proto je žádoucí, aby byl pozitivně podporován nejen v rodině a ve škole, ale i v místech, kde děti tráví svůj volný čas.

Knihovna také slouží jako první místo, kde se dítě setkává s infromatickou výchovou. Knihovníci seznamují nejmladší uživatele, jak si vybrat správnou knihu, jak správně číst a pochopit obsah přečteného, interpretovat ilustrace v knize. Později jak vyhledat informace, které potřebují, práci se slovníky a encyklopediemi a slovníky i s elektronickými zdroji. Mladý čtenář by měl být schopen samostatnosti při vyhledávání knih, které si v knihovně může vypůjčit i při obstarávání dalších informací, které hledá.

7. VÝZKUMY ZABÝVAJÍCÍ SE ČTENÍM A ČTENÁŘSTVÍM

V České republice i ve světě bylo v posledních desetiletích provedeno velké množství výzkumů týkajících se čtení. Většina se týkala zejména dětského čtenářství, zejména schopností dětí porozumět textu. Na následujících stránkách jsou popsány ty nejvýznamnější.

7.1 Mezinárodní výzkum české gramotnosti RLS

Výzkum RLS (Reading Literacy Study) proběhl ve 32 zemích po celém světě v roce 1991. Organizován byl Mezinárodní asociací pro hodnocení výsledků ve vzdělávání (International Organization for Evaluation of the Educational Achievement – IEA). Do výzkumu byli zapojeny dvě věkové kategorie žáků devítiletí (3. třída základní školy) a čtrnáctiletí (8. třída základní školy). V České republice byl realizován až v roce 1995, zúčastnilo se ho celkem 130 náhodně vybraných základních škol.

„Ke zkoumání čtenářských dovedností byly použity položky ze tří následujících oblastí: vyprávění (souvislý příběh, ve kterém autor vypráví příběh), výklad (souvislý text, který slouží k prezentaci faktické informace) a dokument (informace prezentovaná v jiné formě než pomocí souvislého textu, např. grafy, mapy, seznamy). V oblasti vyprávění bylo důležité porozumění přečtenému textu a pochopení jeho základní myšlenky. V oblasti výkladu museli žáci prokázat, zda jsou schopni porozumět novým poznatkům a dále s nimi pracovat. V oblasti dokumentu bylo zjišťováno, zda se žáci dokáží orientovat v jízdnicích rádech, mapách, grafech a jiných informačních materiálech používaných v běžném životě.“³¹

Zajímavé je zjištění, že třetí i osmá třída jedné a té samé školy se v celkovém žebříčku úspěšnosti žáků umístily přibližně na stejném místě. Rozdíly v průměrných výsledcích žáků jednotlivých škol jsou způsobeny různými faktory. Některé přímo vypovídají o kvalitě dané školy, jiné jsou dány rodinným zázemím žáků. Výzkum zkoumal i tyto faktory, žáci vyplňovali dotazník týkající se vzdělání jejich rodičů, způsob trávení volného

³¹ viz. STRAKOVÁ, Jana; TOMÁŠEK, Vladislav; PALEČKOVÁ, Jana. *Mezinárodní studie čtenářské gramotnosti : rozdíly mezi školami v České republice*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 1996. s. 9.

času, množství knih, které mají doma apod. Z mezinárodního srovnání vyplývá, že české školy mají nedostatečně zásobené školní knihovny. Školy také nedostatečně propagují čtení jako zájmovou aktivitu.

Výsledky mezinárodního výzkumu RLS lze najít v publikacích J. Strakové Mezinárodní studie čtenářské gramotnosti a její realizace v České republice vydané Ústavem pro informace ve vzdělávání v roce 1995 a o rok později vydaného titulu Mezinárodní studia čtenářské gramotnosti, rozdíly mezi školami v České republice.

7.2 Výzkum PISA

Výzkum PISA (Programme for International Student Assessment) je projektem Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD). Kromě České republiky se jej účastní dalších 40 zemí. V České republice výzkum probíhá pod patronací Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Výzkum si klade za cíl pravidelně v tříletých intervalech (2000, 2003, 2006) monitorovat vědomosti a dovednosti patnáctiletých žáků v mateřském jazyce, v matematice, v přírodovědných předmětech a v dalších vybraných oblastech a zjišťovat, jaké faktory související s osobností žáka a školou, kterou navštěvuje, tyto vědomosti a dovednosti ovlivňují. Výzkum přináší nový pohled na hodnocení výsledků vzdělávání tím, že neklade důraz na učivo, které je dáno učebními osnovami, ale na vědomosti a dovednosti důležité pro plnohodnotné uplatnění žáků v moderní společnosti, například na pracovním trhu, v osobním životě nebo v životě obce či jiného společenství. Výzkum si klade za cíl postihnout vývoj schopností žáků ve všech sledovaných oblastech v celém sledovaném období. Výsledky jsou zajímavé nejen pro učitele a veřejnost, měly by především sloužit tvůrcům školské politiky k nasměrování dalšího vývoje.³²

Výzkum PISA, který zkoumal patnáctileté žáky všech existujících typů škol, byl oproti dříve provedeným výzkumům čtenářství nový tím, že zdůraznil schopnost čtenáře nejen textu porozumět, ale také o něm přemýšlet a uplatňovat své myšlenky a zkušenosti. PISA zkoumá pět typů činností, které mají žáci vykonávat při řešení čtenářské úlohy: obecné porozumění, získávání informací, interpretace, posouzení obsahu a posouzení formy textu. PISA pracuje s různými typy textů, ať už s texty souvislými (vyprávění, výklad, popis,

³² viz. OECD : Organisation for European Cooperation and Development. *PISA : Programme for International Student Assessment* [online]. Updated 14 June 2005. [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.pisa.oecd.org/>>.

polemika, pokyny) či nesouvislými (formuláře, reklamy, grafy, diagramy, tabulky, obrázky a mapy), od nichž se odvíjejí čtenářské úlohy. Zároveň jsou rovnoměrně zastoupeny texty napsané za různými účely, ať už osobním (např. osobní dopis), veřejným (oficiální dokumenty, oznámení), pracovním (pokyny, návody) či vzdělávacím (např. učební texty). Prostřednictvím dotazníků jsou rovněž zjišťovány postoje žáků ke čtení a další charakteristiky, které umožňují pozdější interpretaci výsledků. Dotazníky jsou zadávány také učitelům žáků a ředitelům škol.

Výsledky českých žáků v mezinárodních testech čtenářské gramotnosti jsou tradičně mezinárodně podprůměrné (s výjimkou žáků 1. stupně základních škol). V testu PISA v roce 2000 si naši žáci nejhůře vedli při vyhledávání různých typů informací. Výrazně nejhůře řešili úlohy zasazené do pracovních situací, kde se umístili na jednom z posledních míst. Zároveň se potvrdil poznatek z předchozích výzkumů, že lépe dovedou pracovat s nesouvislými texty (grafy, mapami, tabulkami apod.) než s texty souvislými.

Výzkum odhalil obrovské rozdíly mezi výsledky žáků základních škol a víceletých gymnázií. Pokud jde o patnáctileté žáky víceletých gymnázií, ti dosáhli v mezinárodní konkurenci (všech zúčastněných žáků) v podstatě výborných výsledků. Větší podíl žáků základních škol ve výzkumu (odpovídající struktuře nižšího sekundárního vzdělávání v České republice) a jejich naopak výrazně podprůměrné výsledky však v konečném důsledku způsobily celkově podprůměrné umístění českých žáků.

Přesné výsledky výzkumu PISA lze najít například na internetových stránkách organizace OECD (www.pisa.oecd.org) nebo Ústavu pro informace ve vzdělávání (www.uiv.cz).

7.3 Výzkum PIRLS

Výzkum PIRLS je organizován Mezinárodní asociací pro hodnocení výsledků vzdělávání – IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement). V České republice byl výzkum financován z prostředků MŠMT. Výzkumu se zúčastnilo celkem 35 zemí. V České republice bylo k výzkumu vybráno náhodně 110 základních škol.

Cílem výzkumu PIRLS je opakované zjišťování úrovně čtenářské gramotnosti žáků ve 4. ročnících ZŠ. V tomto období již žáci zvládli techniku čtení a začínají je používat jako prostředek k dalšímu vzdělávání. Dalším cílem výzkumu PIRLS je rovněž zmapovat faktory, které ovlivňují čtenářskou gramotnost žáků. Dotazníky mají proto zjistit čtenářské návyky a chování žáků, ale rovněž se pokusit osvětlit, co čtou rodiče žáků nebo jak učí učitelé. Vedle žakovského, školního a učitelského dotazníku existuje ještě dotazník rodičovský.

Testování probíhá v pravidelných pětiletých cyklech. První sběr dat pro hlavní šetření se uskutečnil v roce 2001. Další šetření by tedy mělo proběhnout v roce 2006. Každému hlavnímu šetření předchází pilotní šetření.

S výzkumem nás podrobně seznamuje publikace Ivety Kramplové a Evy Potužníkové *Jak (se) učí číst*, kterou vydal Ústav pro informace ve vzdělávání. Kniha se zároveň se pokouší i o srovnání výzkumu PIRLS s výzkumem PISA. Informace o výzkumu lze najít i na internetových stránkách Ústavu pro informace ve vzdělávání (www.uiv.cz).

7.4 Studie „Jak čtou české děti?“

Tento výzkum byl v České republice proveden v roce 2002 za spolupráce firem Investorsko inženýrská a.s. a Gabal, Analysis & Consulting. Do studie byly zahrnuty děti ve věkové kategorii 10 – 14 let. Předmětem zájmu výzkumu byly zejména čtenářské zájmy a návyky dětí v dané věkové kategorii, volnočasové aktivity, význam školy a rodiny v životě malých čtenářů, vytváření čtenářských návyků a zájmů, vliv médií na vztah dítěte ke knize a role knihoven v podpoře dětského čtenářství.

Vlastní čtenářství bylo měřeno kvantitativně, frekvencí a pravidelností četby. Autoři se pomocí těchto výsledků pokusili vyložit příčinu čtenářství a zejména toho, proč některé děti čtou a jiné nečtou. Kvantita byla doplněna kvalitativní informací, které knihy děti čtou, jak z hlediska žánrové skladby, tak pokud jde o konkrétní tituly.

Výzkum nahlíží do čtenářství dětí skrze rodinu, nikoli školu. Tím doplňuje dosavadní poznatky získávané především prostřednictvím škol. Dotazovanými byly nejen děti, ale vždy také jeden z rodičů. Sběr dat byl proveden pomocí face-to-face rozhovorů. Dotazováno bylo 1092 dětských respondentů a stejný počet jejich rodičů. Výsledný soubor

je reprezentativní z hlediska pohlaví a věku dítěte, regionu a velikosti obce, kde dítě bydlí, vzdělání rodičů a rovněž školní docházky do základní školy či osmiletého gymnázia.

Výsledky tohoto výzkumu lze nalézt na internetových stránkách firmy Galal, Analysis & Consulting www.gac.cz.

7.5 Výzkum nakladatelství Adonai

Výzkum čtenářství nakladatelství Adonai se uskutečnil v roce 2001. Zaměřil se nikoli pouze na dětskou populaci, ale na všechny věkové kategorie čtenářů. Základní otázky, které byly pokládány respondentům, se týkaly kultury a jejího významu pro život, místa literatury a knih v kultuře a individuálního čtenářství – kvantita, typ čtené literatury, oblíbená literatura, výběr, nákup knih apod. ✓

Výzkum si kladl za cíl zmapovat zájem o literaturu mezi dospělými čtenáři na počátku 21. století a její význam v životě běžných lidí. Výsledky průzkumu doplněné o komentář autora lze najít v knize Otakara Chaloupky Takoví jsme my – čeští čtenáři, vydané nakladatelstvím Adonai v roce 2002.

8. ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE ČTENÍM

Po celém světě existují organizace, které se zabývají čtením, čtenářstvím, jeho podporou a rozvojem. Cílem této práce není zmapovat všechny organizace a instituce zabývající se touto problematikou, ale mým záměrem je představit jen ty nejvýznamnější.

8.1 International Reading Organization

Mezinárodní organizace pro čtení (^{Association}International Reading Organization – IRA) s hlavním sídlem v americkém Newarku byla založena již v roce 1956. Jejím cílem je podporovat čtenářskou gramotnost na všech úrovních. Snaží se o zlepšení kvality výuky čtení, zabývá se rovněž poruchami čtení, rozvojem dětského čtenářství ve veřejných knihovnách a využitím knih jako prostředků výchovy. Spolupracuje s velkým množstvím škol, učitelů, studentů, knihoven, knihovníků, rodičů i všemi ostatními, kteří se o její služby zajímají. V současné době sdružuje téměř 350 tisíc členů v téměř sto zemích světa.

IRA je nevýdělečnou organizací, jejím hlavním cílem je podpora procesu rozvoje čtení a čtenářství na světě prostřednictvím nejrůznějších aktivit. Prostřednictvím různých konferencí, seminářů, časopisů a jiných informačních materiálů podporuje rozvoj čtení. Mezi nejvýznamnější aktivity patří pravidelné světové konference o čtení, odborné semináře a mezinárodní projekty. Prostřednictvím dobrovolníků, kteří jsou speciálně pro tuto činnost školeni, se také snaží o podporu základní gramotnosti v zemích tzv. třetího světa.

IRA pravidelně vydává několik odborných časopisů zabývajících se čtením pro různé věkové skupiny. Časopis The Reading Teacher se zabývá rozvojem čtení u dětí nižšího školního věku, v časopisu Journal of Adolescent & Adult Literacy lze najít informace týkající se čtení dětí dospívajících a dospělých. IRA také zajišťuje webovou stránku www.readingonline.org, kde si mohou případní zájemci zdarma přečíst jednotlivé články vztahující se ke čtení. Vyhledávat lze podle různých tematických rubrik, do kterých jsou jednotlivé články rozděleny. Vedle časopisů vydává IRA jednou za dva měsíce noviny Reading Today, které zasílá všem svým členům. Dále vydává každý rok průměrně dvanáct odborných knih, videokazety a kolem stovky dalších příruček věnovaných problémům

čtení. K pravidelným aktivitám patří i každoroční udělování ceny za významnou publikační nebo vědeckou činnost podporující čtení a čtenářskou gramotnost.

IRA má své pobočky po celém světě, v Evropě ji zastupuje IDEC (International Development in Europe Committee) se sídlem v irském Dublinu, pro Českou republiku byla jako zástupce ustanovena Česká společnost pro podporu a vývoj čtenářství (Czech RA). Členem či spolupracovníkem organizace IRA se může stát každá instituce či dobrovolník, který má o tuto oblast vědy zájem. Kontakt i postup, jakým se lze připojit, je uveden na webových stránkách Organizace <http://www.ira.org>.

8.2 Česká společnost pro podporu a vývoj čtenářství

Česká společnost pro podporu a vývoj čtenářství (Czech reading ^{association} ~~organization~~ – Czech RA) vznikl v roce 1992 jako česká sekce IRA (International Reading Organization). „Obecným cílem CzechRA je všestranná podpora aktivit zaměřených na podporu čtení a čtenářství v ČR. Tato všestranná podpora zahrnuje oblast výuky čtení ve školách, rozvoj didaktiky čtení jako součásti pregraduální a postgraduální přípravy učitelů, spolupráci s knihovnami, výzkumné aktivity a nejrůznější další aktivity, do kterých je zapojena co nejširší veřejnost (rodiče, nakladatelé atd.).“³³

Společnost je vedena výborem složeným z psychologů, speciálních pedagogů a dalších vysokoškolských odborníků. Ti se pravidelně účastní významných mezinárodních akcí pořádaných IRA nebo její evropskou pobočkou IDEC.

Czech RA organizuje pravidelné odborné semináře určené pedagogické veřejnosti, studentům a rodičům, vydává publikace pro různé cílové skupiny a provádí výzkumnou činnost v oblasti čtení a čtenářství. Dále také spolupracuje s jinými institucemi a organizacemi působícími v České republice, které se také zabývají čtením, čtenářstvím a jeho rozvojem.

Další informace o České společnosti pro podporu a vývoj čtenářství lze najít na jejich internetových stránkách <http://www.czechra.czweb.org>.

³³ viz. *Společnost pro podporu a rozvoj čtenářství v ČR : Czech Redaging Association* [online]. Praha, (2006) [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.czechra.czweb.org/> >.

8.3 International Board on Books for Young People

Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu (International Board on Books for Young People - IBBY) je mezinárodní nevládní organizace UNESCO. V roce 1948 vznikla z iniciativy spisovatelky Jelly Lepmannové, která pracovala v Mezinárodní knihovně pro mládež (Internationale Jugendbibliothek) v Mnichově. Oficiálně začala IBBY působit v roce 1953 v Curychu.

Program IBBY se v průběhu let vyvíjel a dnes má za cíl především podporovat a sjednocovat výchovné a vzdělávací snahy ve všech zemích, zejména pokud se realizují prostřednictvím knihy, za pomoci mezinárodních knihovnických organizací rozšiřovat dobrou dětskou knihu, podporovat jak vydávání dětských knih, tak i výzkum a odbornou práci, která s dětskou knihou souvisí, vyzdvihovat pozitivní výchovné vlivy četby a médií, bojovat proti vlivu pokleslého umění, proti propagaci zločinných a nemorálních skutků, udělovat mezinárodní ceny v oblasti tvorby pro děti a mládež, pomáhat informacemi i radou institucím a lidem, kteří v této sféře působí.³⁴

Činnost IBBY řídí volený výkonný výbor v čele s prezidentem. Každý druhý rok se schází kongres IBBY, věnovaný vždy určitému tématu. IBBY také spolupracuje s jinými institucemi, které mají podobné cíle a zabývají se čtenářstvím a dětskou knihou. Jako příklad lze uvést IRA (International Reading Association), IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) nebo IRSCSL (International Research Society for Children Literature).

Každoročně IBBY uděluje ceny potvůrce, které se zasloužili o dětské knihy: Cena Hanse Christiana Andersena (za celoživotní dílo v oboru dětská kniha) a Cena IBBY-Asahi na podporu čtenářství (pro kolektivy nebo instituce za mimořádnou aktivitu v rozvoji knižního umění pro děti).

Více informací naleznou zájemci na internetových stránkách instituce www.ibby.org nebo www.ibby.cz (česká sekce).

³⁴ viz. IBBY : *International board on book for young people : Česká sekce IBBY*. [online]. Praha (2006) [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.ibby.cz/> >.

8.4 International Research Society for Children Literature

Počátky Mezinárodní výzkumné společnosti pro dětskou literaturu (International Research Society for Children Literature – IRSCl) lze položit do roku 1969 do Frankfurtu nad Mohanem v Německu, kde bylo pořádáno Goethovou Univerzitou mezinárodní kolokvium týkající se dětské knihy. Společnost jako taková byla založena o rok později

Cíle IRSCl jsou podporovat a provádět výzkumy v oblasti dětské literatury a čtení, spolupracovat s výzkumnými specialisty v různých zemích a oblastech poznání, umožnit výzkumníkům z různých zemí vyměňovat mezi sebou informace, diskutovat na rozmanitá témata, iniciovat a koordinovat výzkumy. Společnost spolupracuje s jinými organizacemi, které se zabývají podobnými tématy.

IRSCl pořádá po celém světě kongresy zabývající se dětským čtením. Výsledky z nich, ale i jiné informace, lze n^ačíst na jejích webových stránkách <http://www.irscl.ac.uk>.

9. ZÁVĚR

Tato práce si kladla za cíl zpracovat problematiku čtení a jeho role v informační společnosti. V úvodních kapitolách jsou vysvětleny klíčové pojmy – čtení a informační společnost. Čtení je popsáno jako fyziologický proces, ke kterému je potřeba zejména dvou lidských orgánů – mozku a zrakového ústrojí. Nastíněny jsou také problémy základní gramotnosti v minulosti, které ale v rozvojových státech přetrvávají až do současnosti.

Dále se práce zabývá čtenářem, jeho charakteristikou, vývojem a problémy při čtení. Zvláštní kapitolou je dětský čtenář, který má své vlastní čtenářské nároky a požadavky, které se s jeho vývojem mění. Je známo, že vztah ke knihám a čtení se určuje právě v dětství, a proto je důležité vést děti ke čtení již od útlého dětství. Děti přebírají způsob trávení volného času od rodičů. Velkým soupeřem v trávení volného času je knihám výpočetní technika.

Každý člověk je ovlivněn faktory, které ovlivňují i jeho čtení. Některé z faktorů nelze ovlivnit (místo narození, pohlaví, sociální status rodiny), ale jiné ano (např. vzdělání). Četbu ovlivňují i psychické vlastnosti člověka. Důležitá je také motivace ke čtení.

Každý člověk si během svého života vytvoří velké množství zvyků, stereotypů a návyků, které ho doprovázejí i během čtení. Týkají se místa, času, typu literatury, činnosti během čtení. Téměř každý takovýto návyk se dá změnit pevnou vůlí, pokud samotnému jedinci nevyhovuje. Mezi návyky lze počítat i rychlost čtení, která je zcela individuální. Rychlost ovlivňuje více faktorů, mezi nimiž můžeme jmenovat sečtělou čtenáře, míru odbornosti textu a účel, za kterým je text čten. Rychlost čtení lze vhodnými metodami zvyšovat, jednou z nich je např. zvětšování zrakového rozpětí. Výsledná rychlost ale nesmí překročit hranici, kdy čtenář již text plně nevnímá a pouze očima přejíždí jednotlivé řádky.

Další kapitoly jsou věnovány knihovnám, které hrají ve čtení také svoji úlohu. Na rozdíl od dospělých, kteří si do knihovny chodí vypůjčovat či studovat dosud pro ně neznámou literaturu, jsou pro děti knihovny instituce, kde mohou trávit svůj čas. Knihovníci, klíčové osoby pro styk s knihovnou, pro ně připravují různé akce a soutěže. Knihovny mají za úkol svým uživatelům zprostředkovávat informace. To je dneska již možné nejen prostřednictvím tradičních dokumentů v podobě knih a časopisů, ale také internetu a elektronických bází, které knihovny svým uživatelům nabízejí k využití.

Ve světě i České republice bylo dokončeno velké množství výzkumů týkajících se čtení. V této práci jsou popsány ty nejdůležitější. Jsou to Mezinárodní výzkum české gramotnosti RLS, Výzkum PISA, Výzkum PIRLS, Studie „Jak čtou české děti?“ a Výzkum nakladatelství Adonai. Všechny s výjimkou posledního jsou zaměřeny na výzkum dětského čtenářství. Všechny byly realizovány v České republice, i přes to, že některé mají původ v některé mezinárodní organizaci. Důraz je kladen zejména na porozumění textu při čtení a původ odlišností této schopnosti. Pro uživatele, kteří se zajímají o přesné výsledky těchto výzkumů, jsou u každého podány informace s odkazem na místa (literaturu, internetové stránky), kde se o nich může dozvědět více.

Závěr práce je věnován organizacím, které se zabývají čtením, čtenářstvím a jejich problémy. Největší mezinárodní společností na tomto poli je americká International Reading ~~Organization~~ ^{Association} (IRA; Mezinárodní organizace pro čtení), která podporuje čtenářskou gramotnost na všech úrovních. Vydává odborné časopisy a knihy a pořádá konference, které se zabývají čtením. U nás je zastoupena Českou společností pro podporu a vývoj čtenářství sídlící v Praze. Mezi dalšími významnými společnostmi lze jmenovat Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu (International Board on Books for Young People - IBBY) nebo Mezinárodní výzkumnou společnost pro dětskou literaturu (International Research Society for Children Literature – IRSCL). Všechny tyto organizace mají za cíl zvyšování podílů čtení ve volném čase.

Čtení je jednou ze základních možných schopností člověka, která ho odděluje od zvířat. Je spojeno se schopností mluvit, vnímat rozdílnost znaků a abstraktního myšlení. Schopnost čtení je známa již od dávných dob. Kdysi byly považována za věc výjimečnou, dnes je to nutná podmínka k životu v západní civilizaci. Již nestačí pouze umět číst, ale je nezbytné chápat obsah přečteného a umět ho interpretovat. Tato schopnost je nazývána jako sekundární gramotnost. Do procesu čtení stále více zasahuje moderní technika, která upravuje předmět a účel čtení.

Tato práce si kládla za cíl zpracovat roli čtení v moderní informační společnosti. Dle mého názoru jsou v práci uvedeny všechny důležité aspekty, které se k tomuto tématu vztahují. Práce tedy splnila vytyčený charakter, který byl od ní očekáván.

Čtení bude jistě i do budoucna jednou ze základních podmínek, kterou bude muset splnit každý jedinec, který se bude chtít zařadit do společnosti. Mezinárodní organizace se budou snažit rozšířit a zvýšit čtenářskou gramotnost i ve státech, kde je procento čtení

schopné populace zatím velmi nízké. V blízké budoucnosti se dá očekávat stálý nárůst dokumentů v elektronické podobě, které budou dostupnější než dokumenty tradiční. Předpokládám, že nebude výjimkou čtení i beletrie v této digitální podobě.

Čtení je velmi zajímavá kapitola patřící hned do několika oborů lidského poznání, záleží jen, z jakého úhlu na něj nahlíženo. V současné situaci, kdy se stále více rozšiřuje moderní technika i v osobním životě a nabízí se pestrá škála možností, jak trávit volný čas, je možno si pouze přát, aby nezůstalo u čtení pouze jako vědního oboru, ale aby byla mezi lidmi rozšířena i jeho praktická stránka.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ANDERSON, Richard C. (ed.). *Becoming a nation of readers : Report of the commission on reading. Washington : The National Acad. of Education, 1985. 147 s.*
2. CEJPEK, Jiří. *Informace, komunikace a myšlení . úvod do informační vědy. 1. vyd. Praha : Karolinum. 1998. 179 s.*
3. DOMBROVSKÁ, Michaela; LANDOVÁ, Hana; TICHÁ, Ludmila. Informační gramotnost – teorie a praxe v ČR. *Národní knihovna. 2004, roč. 15, č. 1, s. 7-18.*
4. FREY, Jaroslav. *Čtenářský výzkum pražského dítěte. Hodonín : Landgráf, 1931. 68 s.*
5. GABAL, Ivan; VÁCLAVÍKOVÁ, Lenka. *Jak čtou české děti : Analýza výsledků sociologického výzkumu [online]. Praha, 2002. [cit. 2006-03-31]. 54 s. Dostupný z <http://www.gabal.cz/documents/CTENARI-FINAL.pdf>.*
6. GRUBER, David. *Kdo to má všechno číst?! : učebnice racionálního čtení a důležitých technik duševní práce pro kursy i samouky. 1. vyd. Ostrava : Gruber – TDP, 1991. 278 s.*
7. GRUBER, David. Racionální čtení – to je jiný kafe. *Interval.cz [online]. Březen 2002. [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://interval.cz/clanek.asp?article=1037>>.*
8. GRUBER, David. *Šetřme časem! : rychločtení a umění koncentrace. 5. vyd. Praha : Management Press, 2000. 182 s.*
9. HAMAN, Aleš. *Literatura z pohledu čtenářů. 1. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1991. 169 s.*
10. HATT, Frank. *The reading process : a framework for analysis and description. London : Bingley, 1986. 124 s.*
11. HAVLÍNOVÁ, Miluše. *Knížka pro rodiče o dětech a čtení. 1. vyd. Praha . Albatros. 1978. 84 s.*
12. HYHLÍK, František. *Psychologie čtenáře. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1962. 130 s.*
13. CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství. 1. vyd. Praha : Albatros, 1982. 572 s.*
14. CHALOUPKA, Otakar. *Takoví jsme my – čeští čtenáři. Praha : Adonai, 2002. 154 s.*
15. *IBBY : International board on book for young people : Česká sekce IBBY. [online]. Praha (2006) [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.ibby.cz/>>.*
16. *IBBY : International board on book for young people [online]. Basel (Switz.), 27 March 2006 [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.ibby.org/>>.*
17. *International Reading Association [online]. Newark (USA), 1996, 2006 [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.ira.org/>>.*
18. *IRLSC : The International Research Society for Children's Literature [online]. Newcastle (UK), 2003-2006 [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.irscl.ac.uk/>>.*
19. JURČO, Ján; OBERT, Viliam. *Didaktika literatúry. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľ'stvo, 1984. 216 s.*
20. KERN, Hans et. al. *Přehled psychologie. Praha : Portál, 1999. 296 s.*
21. McGARRY, Kevin. *Literacy, communication and libraries : a study guide. London : Library Association, 1991. 173 s.*

22. MISTRÍK, Jozef. *Rýchle čítanie*. 2. vyd. Bratislava : SPN, 1982 118 s.
23. MIXANOVÁ, Andrea. *Čtenářství a jeho místo v socializaci jedince*. Praha, 2003. 52 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií.
24. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie čtenáře*. 1. díl. Praha : ÚDA, 1965. 72 s.
25. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie čtenáře*. 2. díl. Praha : ÚDA, 1966. 59 s.
26. NOVOTNÝ, Ivan; HRUŠKA, Michal. *Biologie člověka : pro gymnázia*. 3. rozšířené vyd. Praha . Fortuna, 2002. 239 s.
27. OECD : Organisation for European Cooperation and Development. *PISA : Programme for International Student Assessment* [online]. Updated 14 June 2005. [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.pisa.oecd.org/>>.
28. PAPÍK, Richard. *Naučte se číst!* Praha : Grada, 1992. 181 s.
29. PLACHÝ, Petr. Čtu a nechci vědět proč! *Ikaros* [online]. 2000, roč. 4, č. 4 [cit. 2006-03-31]. Dostupný na WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/537>>.
30. PROCHÁZKOVÁ, Ivana. *Mezinárodní výzkum čtenářské gramotnosti a jeho výsledky v ČR* [online]. RVP. Výzkumný ústav pedagogický v Praze. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze. 2006. [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.rvp.cz/clanek/448>>.
31. SMETÁČEK, Jiří. *Informační potřeby a jejich optimální uspokojování*. Praha : Ústřední knihovna – Oborové informační středisko pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 1990. 152 s.
32. *Společnost pro podporu a rozvoj čtenářství v ČR : Czech Reading Association* [online]. Praha, (2006) [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.czechra.czweb.org/>> d
33. STÖCKLOVÁ, Anna. *Služby knihoven*. In *Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I*. [elektronický zdroj]. Ed. Richard Papík, Martin Souček, Anna Stöcklová. Praha : Univerzita Karlova, c2001.
34. STRAKOVÁ, Jana, TOMÁŠEK, Vladislav. *Mezinárodní studie čtenářské gramotnosti a její realizace v České republice*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 1995. 74 s.
35. STRAKOVÁ, Jana; TOMÁŠEK, Vladislav; PALEČKOVÁ, Jana. *Mezinárodní studie čtenářské gramotnosti : rozdíly mezi školami v České republice*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 1996. 37 s.
36. *TDKIV : Česká terminologická databáze z oblasti knihovnictví a informační vědy* [databáze online]. Praha : Národní knihovna ČR [cit. 2006-03-31]. Dostupné z WWW: < http://www.nkp.cz/o_knihovnach/Slovník/index.htm>.
37. *ÚIV : Ústav pro informace ve vzdělávání*. Praha [online]. 2006 [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: < <http://www.uiv.cz/>>.
38. URBANEC, Jiří. *Literární text v knize a na internetu* [online]. Opava, 2003. [cit. 2006-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://ubk.fpf.slu.cz/pracovnici/urbanec/doc/literarni-text.doc>>
39. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie . dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 522 s.
40. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Čtenáři a uživatelé informací*. 1. vyd. Praha : SPN. 1980. 194 s.

41. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Teorie výchovy čtenáře : Určeno pro posluchače fakulty sociálních věd a publicistiky - katedra knihovnictví a vědeckých informací*. 1. vyd. Praha : SPN, 1970. 92 s.
42. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha : Institut sociálních vztahů, 1995. 189 s.
43. VÁŠOVÁ, Lidmila; ČERNÁ, Milena. *Bibliopedagogika*. 2. vyd. Praha : SPN, 1989. 132 s.
44. VORLOVÁ, Blanka. *Výchova ke čtenářství*. Praha 2000. 116 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
45. ZIELKE, Wolfgang. *Čtete rychleji, čtete lépe*. 1. vyd. Praha : Institut řízení, 1972. 180 s.
46. ZIELKE, Wolfgang. *Jak číst rychleji lépe*. 2. vyd. Praha : Svoboda, 1988. 168 s.